

УВОДНЕ НАПОМЕНЕ

Службене новине Краљевине Југославије објавиле су дана 31. децембра 1930. године Закон о регулисању предратних дугова Краљевине Србије.¹⁰ Овим законом била је ратификована Конвенција између владе Краљевине Југославије и представника француских ималаца (портера) српских зајмова, потписана у Београду 5. априла 1930. године. Члан 1. овог закона гласио је:

Овлашћује се Краљевска Влада да — саобразно ставу 2 члана 2 Компромиса потписаног у Паризу 19 априла 1928 године између Владе Француске Републике и Владе Краљевине Југославије, а с обзиром на одлуку Сталног суда међународне правде у Хагу од 12 јула 1929 године — са француским имаоцима предратних државних зајмова: 4% зајма од 1895, 5% зајма од 1902, 4 1/2% зајма од 1906, 4 1/2% зајма од 1909 и 5% зајма од 1913; 4 1/2% зајма Управе фондова (хипотекарне облигације) од 1910 и 4 1/2% зајма Управе фондова (комуналне обвезнице) од 1911, и зајма Српског друштва црвеног крста, закључи споразум у погледу напред поменутих зајмова под условима изложеним у § 2 овог Закона, који садржи Конвенцију потписану 5 априла ове године у Београду.

У потрази за садржајем и значењем „Компромиса потписаног у Паризу 19. априла 1928. године између Владе Француске Републике и Владе Краљевине Југославије“, који се у овом закону помиње, а који је био међународно правни основ за регулисање дугова Краљевине Србије по зајмовима пласираним претежно у Француској, пут је водио, с једне стране ка грађи Архива Југославије, а с друге ка документима Сталног суда међународне правде у Хагу. У Архиву Југославије постоји грађа Министарства финансија Краљевине Југославије која се односи на дугове Краљевине Србије, а које је наставила да отплаћује Краљевина СХС/Југославија. Обиман

10 Закон о регулисању предратних дугова Краљевине Србије, *Службене новине Краљевине Југославије*, бр. 301-CVI, 31.12.1930.

део ове грађе односи се на преговоре и међународно правне акте о регулисању ових дугова, пласираних на француском финансијском тржишту. Међутим, сам текст Компромиса на који се ослања поменути Закон о регулисању предратних дугова Краљевине Србије налази се само међу документима Сталног суда међународне правде који су објављени у дигитализованом архиву Међународног суда правде у Хагу.¹¹

Као што је записано у члану 1. Закона о регулисању предратних дугова Краљевине Србије, Краљевина СХС/Југославија је наследила седам спољних зајмова Краљевине Србије, који су претежно били пласирани на француском финансијском тржишту: пет државних зајмова (4% Конверзиони зајам из 1895, 5% Монополски зајам из 1902, 4,5% Зајам за грађење железнице и преоружање војске из 1906, 4,5% Зајам за грађење железнице и преоружање војске из 1909. и 5% Зајам за покриће трошкова Балканских ратова 1913), као и два зајма Управе фондова (4,5% Зајам из 1910. и 4,5% Зајам из 1911). Такође, Краљевина СХС је прихватила да буде гарант отплате Зајма Црвеног крста из 1907. године.¹²

Конверзиони зајам у номиналном износу од 355.292.000 динара, са каматном стопом 4% и роком отплате од седамдесет две године, закључен је 1895.

11 Текст *Париског компромиса* на француском и енглеском језику може се наћи у дигитализованој архиви Сталног суда међународне правде (правног претходника Међународног суда правде у Хагу), на адреси Permanent Court of International Justice (PCIJ): <https://www.icj-cij.org/en/pcij>

12 D. Gnjatović, *Stari državni dugovi, Prilog ekonomskoj i političkoj istoriji Srbije i Jugoslavije 1862–1941*, Jugoslovenski pregled, Beograd, 1991, 66–84, 89–109.

године са *Отманском банком* из Париза, берлинским *Трговачким друштвом* и *Лендер банком* из Беча. Овим зајмом је унифицирано више разнородних дугова Краљевине Србије у један нови јединствен дуг и снижавањем каматне стопе смањени су годишњи трошкови амортизације. Образована је Самостална монополска управа која је добила задатак да управља монополима и другим државним приходима датим као залога Конверзионом зајму. Управни одбор Самосталне монополске управе имао је шест чланова. Четири члана били су представници српске државе, од којих су двојица морала да буду гувернер и вице гувернер *Привилеговане народне банке КС*, а два члана су били представници страних поверилаца. Управни одбор је био овлашћен да потпуно самостално управља државним приходима који су се сливали у Самосталну монополску управу, а његова обавеза је била да вишак прихода, после измирења дванаестине целокупне суме потребне за плаћање ануитета Конверзионог зајма, сваког месеца предаје главној државној благајни.¹³

Монополски зајам у номиналном износу од 60 милиона динара, са каматном стопом 5% и роком отплате од педесет година, закључен је 1902. године са конзорцијумом француских банака. Зајам је био закључен испод паритета, његов емисиони курс био је 80%. Зајам је био намењен за покриће буџетских дефицита. Као гаранција редовној отплати овог зајма послужили су сви вишкови прихода којима је руковала Самостална монополска управа, а као супергаранција вишкови железнич-

13 Исто, 66–71.

ких прихода. Било је одређено да службу зајма врши Самостална монополска управа. Због тога је и зајам добио назив Монополски.¹⁴

Зајам за изградњу железнице и преоружање војске у номиналном износу од 95 милиона динара, са каматном стопом 4,5% и роком отплате од педесет година, закључен је 1906. године са конзорцијумом француских и швајцарских банака, на чијем је челу била *Отоманска банка* из Париза. Зајам је био закључен испод паритета, његов емисиони курс је био 85%. Од ефективно примљене суме зајма у износу од 81 милион динара, за изградњу нових железничких пруга било је намењено 35 милиона динара, а за набавку војне опреме 46 милиона динара. За гаранцију отплате зајма као залога су послужили вишкови чистих прихода Самосталне монополске управе који су преостајали после отплате Конверзионог и Монополског зајма. О редовној отплати зајма добила је задатак да брине Самостална монополска управа.¹⁵

Нови зајам за градњу железнице и преоружање војске у номиналном износу од 150 милиона динара, са каматном стопом 4,5% и роком отплате од педесет година, закључен је три године касније са новим конзорцијумом француских, швајцарских, немачких и холандских банака, на челу са *Отоманском банком* из Париза. Зајам је био закључен испод паритета, његов емисиони курс је био 73,3%. Као и у случају Зајма из 1906. године, за гаранцију отплате зајма као залога су послужили вишкови чистих прихода Самосталне монополске упра-

14 Исто, 86–87.

15 Исто, 90–93; А. Митровић, *Стране банке у Србији 1878–1914, политика, прогрес, европски оквири*, Стубови културе, Београд, 2004, 61–66.

ве који су преостајали после отплате Конверзионог и Монополског зајма. Од ефективно примљене суме зајма у износу од 110 милиона динара, за изградњу нових железничких пруга било је намењено 56 милиона динара, а за набавку војне опреме 54 милиона динара. О редовној отплати зајма такође је добила задатак да брине Самостална монополска управа.¹⁶

Зајам за покриће трошкова Балканских ратова у номиналном износу од 250 милиона динара, са каматном стопом 5% и роком отплате од педесет година, закључен је 1913. године са конзорцијумом француских банака на чијем се челу налазила *Француско српска банка*. Као гаранција редовне отплате овог зајма послужили су вишкови чистих прихода Самосталне монополске управе који су преостајали после отплате Конверзионог зајма, Монополског зајма и Зајмова за грађење железнице и преоружање војске. Зајам је већим делом био реализован 1914, а мањим делом 1921. године.¹⁷

Овде је важно истаћи да је први, Конверзиони зајам из 1895. године емитован претежно у Паризу, а делимично и у Лондону и Берлину. Транше у Паризу и Берлину емитоване су у три монете: у француској, немачкој и аустроугарској монети; лондонска транша емитована је у француској и енглеској монети. Исто тако, отплата зајма (исплата купона и извучених обвезница) могла је да се врши у разним монетама, и то по избору портера: париска и берлинска транша у француској, немачкој или аустроугарској монети, по курсевима фиксираним према паритету злата; лондонска транша могла се

16 D. Gnjatović, н.д., 90–93; А. Митровић, н.д., 61–66.

17 D. Gnjatović, н.д., 102–106.

отплаћивати у француској или у енглеској монети, по унапред утврђеном курсу фиксираним према паритету злата. Остала четири зајма емитована су у Паризу, у француској монети (односно у француском франку). У истој монети исплаћивали су се и купони и амортизоване обвезнице. Сама исплата могла је да се врши на разним местима: у Београду, Паризу, Брислу и Женеви – у француској монети: у Берлину, Бечу и Амстердаму – у монети дотичне државе, а по курсу *vista Paris*.¹⁸

Зајам Управе фондова у номиналном износу од 30 милиона динара, са каматном стопом 4,5% и роком отплате од педесет година, закључен је 1910. године са *Француском банком за трговину и индустрију*. Зајам је био закључен испод паритета, његов емисиони курс је био 83%. Ефективни износ зајма од 24,9 милиона динара, Управа фондова искористила је за измирење својих краткорочних обавеза и пласман у дугорочне хипотекарне кредите. Зајам је отплаћивала Управа фондова, а његову редовну отплату гарантовала је држава. Нови Зајам Управе фондова у истом номиналном износу од 30 милиона динара, и са истом каматном стопом 4,5% и истим роком отплате од педесет година, закључен је годину дана касније, 1911. године са *Француском банком за трговину и индустрију* и *Француско српском банком*. И овај зајам је био закључен испод паритета и његов емисиони курс је био 84%. Управа фондова искористила је ефективни износ зајма од 25,2 милиона динара за кредитирање Београдске општине која је новац инвестирала у изградњу градске комуналне инфраструкту-

18 Исто, 67–71.

ре. Као и у случају Зајма из 1910. године, Зајам из 1911. године је отплаћивала Управа фондова, а његову редовну отплату гарантовала је држава.¹⁹

До Великог рата, Краљевина Србија је све помену-те спољне зајмове редовно отплаћивала. За време рата, када су Енглеска и Француска преузеле финансирање јавних расхода српске државе, једна од обавеза која се финансирала из савезничке помоћи било је вршење ануитетске службе по предратним дуговима Србије. Новооснована Краљевина СХС преузела је да отплаћује спољне зајмове Краљевине Србије, пласиране у Француској, обезвређеним папирним француским францима. Због тога је 1924. године настао монетарни спор између француских ималаца (портера) обвезница српских државних зајмова и Краљевине СХС по питањима валуте зајмова и услова њихове даље отплате. Спор, у којем је интересе француских портера заступала француска влада, решен је потписивањем Конвенције од 5. априла 1930. године, а на основу Компромиса који су представници две владе потписали у Паризу, 19. априла 1928. године. На основу слова Компромиса, процес регулисања државних дугова Краљевине Србије одвијао се у две фазе. У првој фази, Стални суд међународне правде у Хагу је наложио да се дугови Краљевине Србије вреднују у „златним францима“. У другој фази, две стране су се преговорима споразумеле о условима отплате ових зајмова. Компромис, који је био крунисан потписивањем поменуте Конвенције, био је миран начин решавања спора у троуглу у којем су се нашли представници крупног францу-

19 Исто, 98–100; А. Митровић, н.д., 93–95.

ског капитала, француске и југословенске владе. Да би се у ширем историјском контексту разумео значај овог компромиса за односе Француске Републике и Краљевине Југославије, неопходно је сагледати његову политичку, правну и економску страну. У овој монографији највећи акценат је на анализи његове економске стране, и то првенствено са аспекта историје монетарних и јавних финансија Краљевине Југославије.